

HOŞGÖRÜLÜ VE DEMOKRATİK BİR SINIF TOPLUMU UYGULAMASI**Mustafa TAHİROĞLU***Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mtahiroglu@nevsehir.edu.tr***ÖZET**

Bu araştırmada, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlamak için geliştirilen “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı etkinliklerin, ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerine ve demokratik tutumlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, geliştirilen etkinlikler değerler eğitimi yöntemlerine uygun bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışmada ön-test son-test kontrol gruplu deneme modeli kullanılmıştır. Deney grubu 42, kontrol grubu ise 45 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada “Hoşgörü Eğilim Ölçeği” ve “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçeklerle toplanan verilerin analizinde ilişkisiz örneklem t-testinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; deneysel işlem öncesi ölçümlerde deney ve kontrol gruplarının demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerinin birbirine benzerlik gösterdiği görülmüştür. Deneysel işlem sonrası ölçümlerde ise demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerinde deney grubu lehine anlamlı farkların olduğu görülmüştür. Ayrıca, deney grubunun hem demokratik tutum hem de hoşgörü eğilim düzeyleri ön-test ve son-test puanları karşılaştırıldığında son-test lehine oldukça anlamlı farklar olduğu görülmüştür. Kontrol grubunun demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerine yönelik ön-test ve son-test puanları karşılaştırıldığında ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu sonuçlara göre, “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı etkinlikler, ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve hoşgörü eğilimleri üzerinde olumlu bir etki göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Değerler, Hoşgörü, Saygı, Demokratik Toplum.

A TOLERANT AND DEMOCRATIC CLASSROOM SOCIETY IMPLEMENTATION**ABSTRACT**

In this research, it was aimed to determine the effect of the activities named as “Respect and Tolerance towards Feelings, Thoughts” and “A Democratic Classroom Environment” developed to provide contribution upon creating a tolerant and democratic classroom environment upon democratic attitudes and tolerance tendencies of elementary education 4th grade students. For that purpose, the developed activities were tried to be implemented according to the methods of values education. In the study, pre-test and post-test control-group experimental model was used. The experimental group included 42, and the control group included 45 students. In the research, “Tolerance Tendency Scale” and “Democratic Attitude Scale” were used. In analysis of the data collected with these scales, independent samples t-test was benefited. As result of the performed analyses, it was noticed that democratic attitude and tolerance tendency levels of the experimental and control groups in pre-experimental process measurements were similar to each other. In post-experimental process measurements, significant differences in favor of the experimental group were noticed in democratic attitude and tolerance tendency levels. Furthermore, both democratic attitude and tolerance tendency pre-test and post-test scores of the experimental group were compared, significant differences in favor of the post-test were noticed. No significant difference was noticed when pre-test and post-test scores related to democratic attitude and tolerance tendency levels of the control group were compared. According to these results, the activities named as “Respect and Tolerance towards Feelings, Thoughts” and “A Democratic Classroom Environment” created a positive effect upon the democratic attitude and tolerance tendencies of the elementary education 4th grade students.

Key Words: Democracy, Values, Tolerance, Respect, Democratic Society.

GİRİŞ

Bir ülkenin hedeflediği toplumsal, ekonomik ve teknolojik düzeye ulaşmasını sağlayacak en önemli kaynak, nitelikli insandır. Bunun için, insan kaynağının iyi yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Nitelikli insanı yetiştirecek olan eğitim sistemidir. Eğitim sisteminin, bu görevini yerine getirebilmesi için, bireyin özgürce gelişebileceği bir çevre oluşturması gerekmektedir. Böyle bir çevre ise demokratik eğitim ortamıyla sağlanabilir. Çünkü demokratik ortamlarda birey, potansiyelini geliştirip kendini daha iyi tanıma imkânı bulabilir (Şahin, 1995; Gören ve Karadaş, 1997; Sağlam, 2000). Ayrıca, hızla gelişen dünyamızda ortaya çıkan yeni durumlar ve olaylar demokrasi ve insan haklarına olan ihtiyacı vazgeçilmez kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında demokrasi ve insan haklarının toplumun her kesiminde öğrenilmesi, bilgilerin ve davranışların güncellenmesi önem arz etmektedir (Tanırlı, 2007). Bu yüzden, demokratik bilgi, beceri ve tutumlar, çağımız eğitim kurumlarının ve öğretmenlerin, öğrencilerinde geliştirebilecekleri unsurların başında gelmektedir (Göregenli ve Gürşimşek, 2004).

Günümüz modern ülkelerinin eğitim sistemleri incelendiğinde, mevcut toplumsal sisteme uygun demokrasiyi içselleştirmiş bireyler yetiştirmeyi hedefledikleri ve bu bağlamda eğitim programlarında demokrasi eğitimine geniş yer verdikleri görülmektedir. Ancak demokrasi eğitimiyle ilgili bazı çalışmalar incelendiğinde (Yağcı, 1997; Şimşek, 2000; Uslu, 2003; Balake, Brady & Sanchez, 2003; Yeşil, 2004) verilen eğitimin demokrasiye yönelik pek çok kazanımın elde edilmesinde etkili olduğu (demokrasiye yönelik teorik bilgi, beceri, kavrama vb.) fakat bu kazanımları davranışa dönüştürmede yeterli olunmadığı vurgulanmıştır.

Oysa, demokrasilerde hak, adalet, sorumluluk, bireysel bağımsızlık, eşitlik, açık görüşlülük, dürüstlük, hoşgörü, iş birliği, takdir gibi ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerin, insan haklarının kullanılmasında taşıdıkları önem nedeniyle bir tutum olarak, ilköğretim çağından itibaren bireylere kazandırılması gerekmektedir. Günümüz eğitim sistemlerinde okullar ve sınıflar, insanların katılımcı demokrasiye hazırlandığı yerlerdir. Çünkü insanlar yaptıkları ve yaşadıkları şeyleri daha iyi öğrenirler. Bu şekilde yetişecek bilinçli vatandaşlar, toplum kararlarına etkili bir şekilde katılıp, hak ve sorumluluklarını yerine getirerek demokrasinin gelişmesine ve hayat standardının yükselmesine katkıda bulunabilirler (Gören ve Karadaş, 1997; Sağlam, 1997; Ergün ve Duman, 1998).

Görüldüğü gibi okullardaki eğitim ortamları, demokratik nitelik ve becerilerin geliştirilmesi açısından çok önemlidir. Demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak seçen toplumların, aynı yaklaşımı eğitim kurumlarında da uygulaması gerekir. Öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve düzeyine uygun olarak hazırlanmamış eğitim ortamlarında, belirlenen kazanımların öğrenciye kazandırılması mümkün değildir. Bu çerçevede, demokratik bir toplum yaratılmak isteniyorsa, başta öğretmenlerin demokratik ortamı yaşaması, demokratik tutumları benimsemesi ve gösterdikleri demokratik davranışlarla öğrencilere örnek olması gerekmektedir. Çünkü demokratik tutum ve davranışları kazanmada öğrenciler, öğretmenin sınıf içindeki sözlerinden çok, onun sınıfta ne derece demokratik, hoşgörülü ve eşit davrandığından etkilenirler (Gordon, 1998). Bu bağlamda, ülkemizde özellikle Hayat bilgisi ve Sosyal bilgiler derslerinde, demokratik ve adil bir topluluk oluşturabilmek için öğrencilerin bilgiyi

elde eden, demokratik topluma uygun tutumlara ve değerlere sahip olan birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

Felsefi olarak okulda demokratik ve adil bir topluluk oluşturma, katılımcı demokrasinin sağlanması ile olur. Kohlberg'in Adil Topluluk Okulları Yaklaşımı'nda öğretmenlerin demokratik bir ortam oluşturmaları ve katılımcı demokrasinin sağlanması temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre öncelikle, öğretmen fikrini güce ve otoriteye güvenmeden rasyonel bir bakış açısıyla savunarak herkesin bir oya sahip olduğu demokratik toplumun bir üyesi olmalıdır. Öğretmenin tarafsızlığının en iyi garantisi okuldaki oylama ya da sınıftaki katılımcı demokrasidir. Öğretmen, belli bir kuralın veya politikanın doğruluğu hakkındaki ahlaki görüşleri, adil topluluğa sahip bir okulda öğrencilere otoriteyle empoze edemez. Adil topluluk yaklaşımında toplum kavramı, haklara saygının yanı sıra fedakârlığı ve bireyin toplum ilişkilerine dâhil olmasının sorumluluğunu da kapsar. Demokrasinin, Adil Topluluk yaklaşımının adil muamele yönüyle bağlantısı ve görüş bildirmeme olarak adlandırdığımız adalet görüşü oldukça nettir: Bu adalet siyasi haklara dayalı küçük bir siyasi topluluğa bağlıdır. Okulu, topluluk olarak devam ettirmek isteyenler ilk olarak demokratik bir okulda öğrencilerin gerçek ikilemleri ve olayları hakkında karar vermelerini sağlarlar. Bu okullarda öğrenciler muhakeme ve tartışma yoluyla kuralların ve disiplin sürecinin sorumluluğunu almak zorundadırlar. İkincil olarak öğrenciler, öğretmenlerce ve akranlarınca kendi davranışları ve toplum kararları ile ilgili muhakemeleri karşılayacaktır. Eğer bir kurala oy verdilerse ya da bu kuralların konmasına karar verdilerse ve bu kurallar öğretmenlerce veya akranlarınca bozulursa, bu durum otoritenin koyduğu bir kuralı ihlal etmekten çok kendi tutarsızlıklarındaki bir boşluk olarak -iki yüzlülük gibi- karşılanacaktır. Hiçbir fikri aşmamak gerektiğini savunmayan yaklaşım "sosyalleştirme" ya da "sosyalleşme" olarak adlandırılabilir. Böyle olmasının nedeni, ahlak ikileminin aksine, yaklaşımın grup eleştirisinin, ödülün ve disiplinin faydalarını içermesindedir (Kohlberg, 1985: 35-38).

Adil Topluluk Okulları Yaklaşımı, tarafsız ve güven içerisindeki ilişkileri kapsayan bir yaşamda, gruptaki bütün üyeleri kapsayan sorumluluk yüklenme anlayışına sahiptir. Bu nedenle yaklaşımın temelinde kuralların, normların, düşüncelerin açıkça tartışılabileceği ve demokratik bir ortam olduğu zaman davranışın daha kolay benimsenebileceği anlayışı vardır. Ayrıca bu yaklaşıma göre adil bir topluluk fedakâr bireylerin ve grupların bulunduğu topluluktur. Bu yaklaşımda saygı, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk gibi belirli temel erdemler bulunmaktadır. Bu erdemler toplumdaki üyelere göre uyarlanmış kurallarla dâhil edilir (Howard-Hamilton, 1995: 121).

Diğer yandan son yıllarda uzmanlar, pek çok okul karakterlerinin şekillendirilmesinde değerler eğitime ilişkin çalışmalar yapılması gerektiği üzerinde hemfikirdirler. Ancak çoğunlukla kullanılan kaynak ve materyaller öğrencilerin düzeyinde olmamakta ya da öğretilen bilgiler öğrencilerin düşünce sistemine uymamaktadır. Oysa yeni ilkeler ve hareketler çocuğun anlayışı ve yapısıyla tutarlı olduğu zaman gelişme daha hızlı olur. Eğer tutarsızlık varsa güvensizlik oluşur ve ilerleme kaydedilemez (Davis, 2006; Sims, 2003). Bu yüzden öğrencilerin, bir değer için kazanılması gerektiğini o değer anlamını öğrenmeden önce, değeri anlamaları da gerekir. Değerler öğrencilere, değerlerin doğasının kazanılmasını sağlayacak bir şekilde öğretilmelidir. Sadece değerler

bilgisinin öğretilmesi, sürekliliği sağlamada esas olan eylemlerin de kabulünün teminatını veremez. Burada, kavram ve metotların öğretilebileceği ancak değerlerin yemek pişirme sanatı gibi yalnız metinlerle ve derslerle öğretilmediği, pratiğe ve sunuma gereksinim duyduğu ve öğrencilerin kalplerine aşılınmaları gerektiği savunulmaktadır (Hossain & Marinova, 2004).

Taba (1962) ve Fraenkel'e (1973) göre değerlerin kazandırılmasında duyarlılığı geliştirmek için öğrenciler, deneyimlerin gerçekte ya da kurguda anlatıldığı gibi olup olmadığını anlamak, duyguları ile tepki göstermek ve başkalarının duyguları ile özdeşleşmek için bir fırsata ihtiyaç duyarlar. Bu durumda, başkaları ile empati kurmaya ve özdeşleşmeye yardımcı olmak için öğretmenlerin öğrenci duyarlılığını artırmaları gerekmektedir (Akt., UNESCO, 1986).

Günümüzde değerlerin tutarlı ve uygulamalı bir şekilde nasıl kazandırılması gerektiği ile ilgili birçok eğitim yaklaşımlarından söz edilmektedir. Bu yaklaşımlardan en sık kullanılanları; değerlerin gizli öğretimi (örtük program) yaklaşımı, değer Açıklama (değer belirginleştirme) yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı, ahlaki muhakeme (ahlaki ikilem/ahlaki gelişim) yaklaşımı, Kohlberg'in adil topluluk okulları yaklaşımı, eylem ve gözlem yoluyla değer eğitimi yaklaşımıdır (Kim Suh ve Traiger, 1999; Huitt, 2004; Lovat, 2006; Doğanay, 2007).

Yukarıdaki açıklamalar incelendiğinde, okulda demokratik bir topluluk oluşturmada geleceğin yetişkinleri olacak öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılmasının oldukça önemli olduğu görülmüştür. Bunun yanında, bir toplumda demokrasinin gelişmesi için farklı duygu ve düşüncelere saygı ve hoşgörünün hayati bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Çünkü farklılıklara saygı ve hoşgörünün olmadığı bir toplumda demokrasiden bahsetmek olanaksızdır. Bu yüzden, çalışmamızda, demokratik bir sınıf toplumu oluşturmak için Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme gibi değer eğitimi yaklaşımlarından yararlanılarak geliştirilen "Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü" etkinliklerin ve daha sonrada Kohlberg'in "Adil Topluluk Okulları" yaklaşımından yararlanılarak geliştirilen "Demokratik bir sınıf Toplumu" etkinliğinin uygulanarak sonuçlarının incelenmesi düşünülmüştür.

Amaç

Bu çalışmada, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlamak için geliştirilen "Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü" ve "Demokratik Bir Sınıf Toplumu" adlı etkinliklerin, ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerine ve demokratik tutumlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde "Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü" ve "Demokratik Bir Sınıf Toplumu" etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?

- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin demokratik tutumları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni (Modeli)

Bu araştırma, nicel veri toplama tekniklerine uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırmada ön-test son-test kontrol gruplu deneme modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma, 2013–2014 öğretim yılının ikinci döneminde Nevşehir İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı iki farklı ilkokulda öğrenim görmekte olan toplam 87 öğrenci (iki farklı okulun 4/A ve 4/B sınıfı öğrencileri) üzerinde yapılmıştır. Bu okullardan birisinin 4/A ve 4/B sınıfı öğrencileri deney; diğerinin 4/A ve 4/B sınıfı öğrencileri ise kontrol grubu olmak üzere yansız atama yöntemiyle iki grup oluşturulmuştur (iki ayrı okulun seçilmesinin sebebi: Deney ve kontrol gruplarının farklı okullarda olması ve deney grubuna uygulanan etkinliklerden kontrol grubunun etkilenme durumunun oldukça düşük olmasıdır). Grupların denklikleri *Demokratik Tutum Ölçeği ile Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ön-test sonuçlarına göre belirlenmiştir. Ayrıca okul kayıtlarından, öğrencilerin, ekonomik düzeyleri, anne-baba eğitim bilgileri, anne-baba meslek bilgileri, anne-babanın medeni hali, kardeş sayıları vb. bilgileri de incelenmiş ve grupların bu açılardan da birbirlerine çok yakın oldukları görülmüştür. Sonuç olarak; deney grubu 42 öğrenci (24 kız, 18 erkek), kontrol grubu ise 45 öğrenciden (25 kız, 20 erkek) oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, öğrencilerin demokratik tutumlarını belirlemede Ural ve Sağlam (2011) tarafından geliştirilen *Demokratik Tutum Ölçeği*, hoşgörü eğilimlerini belirlemede ise Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından geliştirilen *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* kullanılmıştır.

Demokratik Tutum Ölçeği: Ural ve Sağlam (2011) tarafından ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin demokratik tutum düzeylerini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amacıyla hazırlanan *Demokratik Tutum Ölçeği (DTÖ)* tek faktörde toplam 34 madde ile ölçülmektedir. Ölçekteki maddeler; “hiçbir zaman (1), nadiren (2), ara sıra (3), genellikle (4), her zaman (5)” şeklinde “Likert” tipi derecelendirme örneklerinden 5’li katılma derecesine göre yapılmıştır. Araştırmacı, ölçeğin geliştirilmesi aşamasında uzman görüşleri ve 910 öğrenciden elde edilen verilerle geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Ölçeğin kapsam geçerliliği açısından yeterliliği ve kullanılacağı amaç için uygun olup olmadığının saptanması amacıyla uzman görüşlerine sunulduğu; uzmanların görüş, eleştiri ve önerileri doğrultusunda gerekli düzenlemelerin yapıldığı belirtilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapıldığı ve bu işlem sonucunda tek faktörlü bir çözüme ulaşıldığı belirtilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için ise iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha)’nın hesaplandığı belirtilmiştir. Bu süreçte 34 maddelik ölçeğin iç tutarlılık katsayısı alfa 0.94 bulunmuştur. Ölçekten

elde edilen verileri yorumlamak için aritmetik ortalamaların belirlenmesinde puan aralığı: 1.00-1.79 hiç katılmıyorum, 1.80-2.59 biraz katılmıyorum, 2.60-3.39 kararsızım, 3.40-4.19 oldukça katılıyorum, 4.20-5.00 tamamen katılıyorum olarak belirlenmiştir.

Ural ve Sağlam (2011), tarafından ortaokul 6. ve 7. sınıf düzeyindeki öğrencilere yönelik geliştirilen “*Demokratik Tutum Ölçeği*”nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları incelendiğinde, ölçeğin yeterli derecede geçerlilik ve güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür. Ancak bizim çalışmamızda bu ölçeğin, ilkököl 4. sınıf öğrencilerine uygulanması düşünülmüştür. Bu nedenle, ölçeğin 4.sınıf seviyesindeki öğrencilere uygun olup olmadığını belirlemek için tekrardan bir geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu süreçte ilkönce içerik geçerliliği için akademik düzeyde 7 uzmanın (5’i sınıf öğretmenliği alanında, 1’i psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında, 1’i Türkçe Eğitimi alanında) görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda 14 madde (4, 5, 6, 7, 8, 9, 11,12, 13, 28, 30, 32, 33 ve 34) anlam bütünlüğü bozulmamak kaydıyla 4. sınıf öğrencilerinin anlayacağı şekilde yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra ölçek 216 dördüncü sınıf öğrencisine uygulanmış ve elde edilen verilerden ölçeğin yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmıştır.

Çalışmada, örneklemden elde edilen verilerin faktör analizi için yeterliliğinin saptanması amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi kullanılmıştır. Test sonucunda KMO değerinin .738 (0.74) olduğu belirlenmiştir. KMO değerinin 0.70’ten yüksek çıkması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Örneklemden elde edilen verilerin uygunluğunun belirlenmesinden sonra, ölçeğin yapı geçerliliğini sağlamak ve faktör yapısını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi ve Varimax yöntemleri ile döndürülmüş temel bileşenler analizi yapılmıştır. Varimax döndürme tekniği sonrası maddelerin öz değeri 1,00’dan büyük 9 faktör altında toplandığı görülmüştür. Daha sonra faktör sınırlaması yapılmaksızın Akdağ’ın (2011) belirttiği binişik madde çıkarma işlemleri takip edilerek 13. ve 30. maddeler çıkarılmıştır. Bu işlemden sonra varimax rotasyonunda, faktör yüklerinin alt kesim noktası belirlenmiştir. Burada alt kesim noktası olarak 0,40 tercih edilmiştir. En az 0,40 faktör yüküne sahip maddeler işleme alınmış ve 0,40’dan küçük faktör yüküne sahip maddeler ise yine faktör sınırlaması yapılmaksızın Akdağ’ın (2011) belirttiği eşik yük değerinin altındaki maddelerin çıkarma işlemleri takip edilerek 5. madde ölçekten çıkarılmıştır. Bu işlemlerden sonra yapılan analizde “Rotated Component Matrix” tablosu incelendiğinde ölçeğin 7 faktör altında toplandığı ve maddelerinin ilk 3 faktörde yığıldığı görülmüştür. Diğer 4 faktörde ise maddelerin 5. Faktöre iki diğer faktörlere ise birer tane dağıldığı görülmüştür. Bu durum göz önünde bulundurularak madde sayısı üçten az olan faktörlerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu işlemden sonra da 6, 25, 26, 32 ve 33. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bu düzenlemeler sonunda, ölçeğin 3 alt faktörden ve toplam 26 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Bu 3 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladıkları varyans %50,827’dir. Ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için ise iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Faktör analizi sonunda 26 maddesi kalan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı alfa 0,86 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, ölçeğin dördüncü sınıf öğrencileri için de yeterli derecede geçerliliğe ve güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Hoşgörü Eğilim Ölçeği: Bu araştırmada, öğrencilerin hoşgörü eğilimlerini belirlemede, Çalışkan ve Sağlam (2012), tarafından geliştirilen “*Hoşgörü Eğilim Ölçeği (HEÖ)*” kullanılmıştır. Bu ölçek 3 faktörde toplam 18 madde ile ölçülmektedir. Ölçekteki maddeler; “*Hiç uygun değil (1), Uygun değil (2), Biraz uygun (3), Uygun (4), Tamamen uygun (5)*” şeklinde “Likert” tipi dereceleme örneklerinden 5’li katılma derecesine göre yapılmıştır. Araştırmacılar, ölçeğin geliştirilmesi aşamasında psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, ölçme ve değerlendirme alanlarında uzman görüşleri ve 899 öğrenciden elde edilen verilerle geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu süreçte öncelikle uzmanların görüş, eleştiri ve önerileri doğrultusunda gerekli düzenlemelerin yapıldığı belirtilmiştir. Daha sonra 899 öğrenciden elde edilen verilerle geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Ölçekte yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmış ve bu işlem sonucunda 5 faktörlü bir çözüme ulaşılmıştır. Bu faktörler sırasıyla Değer (9 madde), Kabul (5 madde), Empati (4 madde) şeklinde isimlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması için ise iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha)’nın hesaplandığı belirtilmiştir. Bu süreçte 18 maddelik tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı alfa 0,89; 3 faktör ayrı ayrı analize tabii tutulduğunda ise birinci alt faktöre (değer) ilişkin güvenilirlik katsayı 0,86, ikinci alt faktöre (kabul) ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,70 ve üçüncü alt faktöre ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,63 olarak hesaplanmıştır. Bu işlemden sonra ölçeğin kararlılık anlamındaki güvenilirliği için ölçek, 61 öğrenciden oluşan bir gruba 30 gün ara ile ikinci kez uygulanarak test-tekrar test yöntemiyle güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Bu süreçte ise ölçeğin tümü için kararlılık katsayısı 0,84 bulunmuştur.

Çalışkan ve Sağlam (2012), tarafından ortaokul düzeyindeki öğrenciler için geliştirilen “*Hoşgörü Eğilim Ölçeği*”nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları incelendiğinde ölçeğin yeterli derecede geçerlilik ve güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmada ölçeğin, ilkokul 4. sınıf öğrencilerine uygulanması düşünülmüştür. Bu nednele, Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından ortaöğrenim düzeyindeki öğrenciler için geliştirilen “*Hoşgörü Eğilim Ölçeği*”ne 4.sınıf düzeyinde tekrardan bir geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla ilkönce içerik geçerliliği için akademik düzeyde 8 uzmanın (3’ü sınıf öğretmenliği alanında, 4’ü psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında ve 1’i Türkçe Eğitimi alanında) görüşü alınmıştır. Uzmanların 6 tanesi ölçekteki maddelerin 4. sınıf öğrencileri tarafından anlaşılabilir olduğu ve herhangi bir değişikliğe gidilmemesi gerektiği görüşünü belirtmişlerdir. Uzmanların çoğunluğunun görüşü dikkate alınarak ölçeğin maddeleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Maddeler üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadığı içinde sadece güvenilirlik çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu süreçte, ölçek 183 dördüncü sınıf öğrencisine uygulanmış ve elde edilen verilerden ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alpha) hesaplanmıştır. Sonuç olarak 18 maddelik tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı alfa 0,82; 3 faktör ayrı ayrı analize tabii tutulduğunda ise birinci alt faktöre (değer) ilişkin güvenilirlik katsayı 0,80, ikinci alt faktöre (kabul) ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,71 ve üçüncü alt faktöre ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,67 bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin dördüncü sınıf öğrencileri için de yeterli derecede güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Uygulama Süreci (İşlem)

1. Deney ve kontrol gruplarına *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ve *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-test olarak eş zamanlı uygulanmıştır.
2. Deney grubuna, 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı etkinlikler uygulanmıştır. Bu etkinlikler araştırmacı tarafından ilkökul 4. sınıf öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde uygulanmak üzere; Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme gibi değerler eğitimi yaklaşımları (Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü) ve Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları yaklaşımı (Demokratik Bir Sınıf Toplumu) yöntem ve tekniklerine uygun olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Geliştirilen bu etkinlikler Ek-1’de sunulmuştur.
3. İlkokul öğrencileri için demokratik bir sınıf toplumu oluşturmaya katkı sağlamak amacıyla hazırlanan etkinlikler araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama süreci, 2013 – 2014 eğitim-öğretim yılının ilk haftası (16 – 20 Eylül 2013) ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde uygulanmaya başlamıştır. Araştırmacının da katıldığı uygulama, sınıf öğretmenleri ile anlaşmalı olarak belirlenen günlerde normal eğitim-öğretim sürecini aksatmayacak şekilde yapılmıştır (toplam 6 haftada 6 saat sürmüştür). Uygulama sonunda öğrencilere bir dönem boyunca belli aralıklarla okullarına gelinerek istedikleri taktirde konu ile ilgili görüşüleceği söylenmiştir. Ayrıca yine bir dönem boyunca oluşturacakları dosyanın kendilerinin rızası doğrultusunda dönem sonunda inceleneceği belirtilmiştir. Daha sonra sınıf öğretmenlerine gerekli bilgiler verilerek süreci takip etmesi istenmiştir. İşlem süresince belli aralıklarla uygulama okuluna gidilerek öğretmenler ve öğrencilerle görüşülmüş ve süreçle ilgili gözlemler ve görüşmeler yapılarak bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Bu süreç 2013 – 2014 eğitim-öğretim yılının ilk döneminin son haftasına (20 – 24 Ocak 2014) kadar sürmüştür.
4. Kontrol grubuna araştırmacı tarafından geliştirilen etkinliklerle ilgili herhangi bir uygulama yapılmamış ancak, sınıf öğretmenleri tarafından müfredat programı çerçevesinde normal ders işleme sürecinde yapılan etkinlikler uygulanmıştır.
5. Deney ve kontrol gruplarına *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ve *Demokratik Tutum Ölçeği* son-test olarak eş zamanlı uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Deney ve kontrol gruplarının *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ve *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-test ve son-test puanları elde edildikten sonra gruplar arası karşılaştırmalarda ilişkisiz örneklem t-testinden (Independent Samples t-test) yararlanılmış ve anlamlılık düzeyi olarak 0.05 güven düzeyi benimsenmiştir. T-testinin uygunluğu için ise Nonparametrik testlerden “Kolmogorov-Smirnov” testinden yararlanılmıştır. Bu süreçlerde, üç faktörden oluşan *Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin de* ve üç faktörden oluşan *Demokratik Tutum Ölçeğinin de* (öğrencilerin demokratik tutumlarının ve hoşgörü eğilimlerinin birer bütün olarak ele alınması düşüncesiyle) alt faktörleri göz ardı

edilerek bu ölçekler tek tek boyutlarda analize tabii tutulmuşlardır. Verilerin sayısal olarak bilgisayara geçilmesi amacıyla Microsoft Excel programı kullanılmış ve daha sonra SPSS veri girişine aktarılmıştır. Ayrıca ölçeklerde yer alan olumsuz maddelerin girilmesinde ters kodlama yapılmıştır.

BULGULAR

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerine İlişkin Bulgular

“4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna cevap aramak amacıyla *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* deney ve kontrol grubu öğrencilerine deneysel işlem öncesi ve sonrasında ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. Bu uygulamalardan elde edilen veriler, t-testi (ilişkisiz örneklem için) analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Aşağıda bu analizle ilgili bulgular sunulmuştur.

Araştırmada *Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden* elde edilen verilere t-testinin uygulanabilirliği için deneklerin ön testten aldığı puanların normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak amacıyla normal dağılım (Two-Sample Kolmogorov-Smirnov Test) testi yapılmış ve bu testin sonucunda $p=.498$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, ön testteki ölçümlere ilişkin puanlar normal dağılıma uymaktadır ($p=.498$; $p>0,05$). Normal dağılım (Two-Sample Kolmogorov-Smirnov Test) testi sonuçları da göz önünde bulundurularak araştırmada ilişkisiz örneklem t-testi uygulanmıştır. Uygulanan test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının ön-test puanlarıyla ilgili bulgular Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1: Deney ve Kontrol Gruplarının Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden Aldıkları Ön-test Puanlarına İlişkin Bulgular

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	42	3.09	.44424	85	.848	.399
Kontrol	45	3.17	.42564			

$p>0.05$

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere, deneysel işlem öncesi deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin *Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin* ön-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında deney grubu lehine 0.8 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri .848 [$t(85)=.848$, $p>0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, her iki grubun aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin, deneysel işlem öncesi hoşgörü eğilimleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Bu ön test sonuçlarından sonra, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla geliştirilen etkinliklerin etkililiğini gözlemlemek amacıyla her iki grupta yer alan deneklerin son test

puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının *Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden* aldıkları son test puanlarıyla ilgili bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: *Deney ve Kontrol Gruplarının Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden Aldıkları Son-test Puanlarına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	42	4.40	.26813	85	15.508	.000
Kontrol	45	3.23	.41455			

$p < 0.05$

Tablo 2’den anlaşılacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerle kontrol grubundaki öğrencilerin *Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin* son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında deney grubu lehine 1.17 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 15.508 [$t(85)=15.508, p < 0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile müfredat programı çerçevesinde ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasında deney grubu lehine oldukça anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle; Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme gibi değerler eğitimi yaklaşımlarından yararlanılarak geliştirilen “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları yaklaşımdan yararlanılarak geliştirilen “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin öğrencilerin hoşgörü eğilimlerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Yukarıdaki analizlerin dışında, deneysel işlem öncesinde ve sonrasında grupların kendi içlerindeki gelişimlerini görmek amacıyla her iki grupta yer alan deneklerin, ön-test ve son-test puanları karşılaştırılmıştır. Bu analizlere ilişkin bulgular Tablo 3 ve Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 3: *Deney Grubu Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	42	3.09	.44424	82	16.355	.000
Sontest	42	4.40	.26813			

$p < 0.05$

Tablo 3’ten anlaşılacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerin *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 1.31 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 16.355 [$t(82)=16.355, p < .05$] bulunmuştur. Bu sonuç, “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı

etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine oldukça anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Kontrol Grubu Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilim Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	45	3.17	.42564	88	.683	.496
Sontest	45	3.23	.41455			

$p > 0.05$

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere, kontrol grubundaki öğrencilerin *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 0.6 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri .683 [$t(88) = .683, p > .05$] bulunmuştur. Bu sonuç, kontrol grubu öğrencilerinin *Hoşgörü Eğilim Ölçeği* ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

“4. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile bu etkinliklerin uygulanmadığı kontrol grubu öğrencilerinin demokratik tutumları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark var mıdır?” sorusuna cevap aramak amacıyla *Demokratik Tutum Ölçeği* deney ve kontrol grubu öğrencilerine deneysel işlem öncesi ve sonrasında ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. Bu uygulamalardan elde edilen veriler, t-testi (ilişkisiz örneklem için) analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Aşağıda bu analizle ilgili bulgular sunulmuştur.

Öncelikle t-testinin uygulanabilirliği için deneklerin *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-testinden aldıkları puanların normal dağılıma uygun olup olmadığını ortaya koymak amacıyla normal dağılım (Two-Sample Kolmogorov-Smirnov Test) testi yapılmış ve bu testin sonucunda $p = .263$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, ön testteki ölçümlere ilişkin puanlar normal dağılıma uymaktadır ($p = .263; p > 0,05$). Normal dağılım (Two-Sample Kolmogorov-Smirnov Test) testi sonuçları da göz önünde bulundurularak araştırmada ilişkisiz örneklem t-testi uygulanmıştır. Uygulanan test sonuçlarına göre deney ve kontrol gruplarının ön-test puanlarıyla ilgili bulgular Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5: *Deney ve Kontrol Gruplarının Demokratik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Ön-test Puanlarına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	42	3.87	.39591	85	.223	.824
Kontrol	45	3.85	.31467			

 $p > 0.05$

Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere, deneysel işlem öncesi deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin *Demokratik Tutum Ölçeğinin* ön-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında deney grubu lehine 0.2 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri .223 [t(85)= .223, $p > 0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, her iki grubun aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin, deneysel işlem öncesi demokratik tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

Bu ön test sonuçlarından sonra, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturmak amacıyla geliştirilen etkinliklerin etkililiğini gözlemek amacıyla her iki grupta yer alan deneklerin son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Deney ve kontrol gruplarının *Demokratik Tutum Ölçeğinden* aldıkları son-test puanlarıyla ilgili bulgular Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: *Deney ve Kontrol Gruplarının Demokratik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Son-test Puanlarına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	42	4.27	.19361	85	6.863	.000
Kontrol	45	3.89	.31532			

 $p < 0.05$

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerle kontrol grubundaki öğrencilerin *Demokratik Tutum Ölçeğinin* son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında deney grubu lehine 0.38 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 6.863 [t(85)=6.863, $p < 0.05$] bulunmuştur. Bu sonuç, "Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü" ve "Demokratik Bir Sınıf Toplumu" etkinliklerinin uygulandığı deney grubu ile müfredat programı çerçevesinde ders işlenen kontrol grubu öğrencilerinin demokratik tutumları arasında deney grubu lehine oldukça anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme gibi değerler eğitimi yaklaşımlarından yararlanılarak geliştirilen "Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü" ve Kohlberg'in Adil Topluluk Okulları yaklaşımından yararlanılarak geliştirilen "Demokratik Bir Sınıf Toplumu" etkinliklerinin ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin demokratik tutumlarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Yukarıdaki analizlerin dışında, deneysel işlem öncesinde ve sonrasında grupların kendi içlerindeki gelişimlerini görmek amacıyla her iki grupta yer alan deneklerin, ön-test ve son-test puanları karşılaştırılmıştır. Bu analizlere ilişkin bulgular Tablo 7 ve Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 7: *Deney Grubu Öğrencilerinin Demokratik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	42	3.87	.39591	82	5.880	.000
Sontest	42	4.27	.19361			

$p < 0.05$

Tablo 7’den anlaşılacağı üzere, deney grubundaki öğrencilerin *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 0.40 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri 5.880 [t(82)=5.880, $p < .05$] bulunmuştur. Bu sonuç, “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı etkinliklerinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin ön-test ve son-test puanları arasında son-test lehine anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: *Kontrol Grubu Öğrencilerinin Demokratik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Ön-test ve Son-test Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular*

Grup	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	45	3.85	.31467	88	.522	.603
Sontest	45	3.89	.31532			

$p > 0.05$

Tablo 8’den anlaşılacağı üzere, kontrol grubundaki öğrencilerin *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-test ve son-testinden elde ettikleri ortalama puanlar arasında son-test lehine 0.04 puanlık bir fark vardır. Bu farkın anlamlı olup olmadığı 0.05 anlamlılık düzeyinde t testi ile test edildiğinde, t değeri .522 [t(88)=.522, $p > .05$] bulunmuştur. Bu sonuç, kontrol grubu öğrencilerinin *Demokratik Tutum Ölçeği* ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmaya katılan öğrencilerin demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde, deneysel işlem öncesi yapılan ölçümlerde deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerinin birbirine benzerlik gösterdiği görülmüştür. Deneysel işlem sonrası yapılan ölçümlerde ise deney ve kontrol gruplarının son-test puanları karşılaştırıldığında deney grubu lehine anlamlı bir

fark olduğu görülmüştür. Ayrıca, deney grubunun hem demokratik tutum hem de hoşgörü eğilim düzeyleri ön-test ve son-test puanları karşılaştırıldığında son-test lehine oldukça anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Kontrol grubu demokratik tutum ve hoşgörü eğilim düzeylerine yönelik ön-test ve son-test puanları karşılaştırıldığında ise anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durum; hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme gibi değerler eğitimi yaklaşımlarından yararlanılarak geliştirilen “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve Kohlberg’in “Adil Topluluk Okulları” yaklaşımdan yararlanılarak geliştirilen “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” etkinliklerinin ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin demokratik tutum ve hoşgörü eğilimleri üzerinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir.

Yaptığımız bu çalışmada ilkökul 4. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde demokrasi ve hoşgörüye yönelik değer duyguları geliştirilerek demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Çünkü değerler, Özensel (2003) ve UNESCO’ya (2005) göre bilinçli veya bilinçsiz olarak hayatımızın her yönünü etkilerler. İyi ve kötünün belirlenmesi, ideal düşünme ve davranma yollarının tamamı değerler tarafından oluşturulur. Onlar atılacak adımları, verilecek kararları ve karşı çıkılan bir şeye verilen tepkilerin niteliğini bile belirlerler. Demirhan İşcan’a (2007) göre de “Değerler, davranışı yönlendiren tutumlar için genel bir çerçeveyi biçimlendirir ve bu çerçevede bireyin davranışlarını yönlendirir.” Bu açıklamalar dikkate alınarak değerlerin insan yaşamındaki etkisi düşünüldüğünde; hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına Değer Açıklama, Değer Analizi, Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme ve Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları gibi değerler eğitimi yaklaşımlarının önemli katkılar sağlayacağı düşünülebilir.

Alanda, değerler eğitimine yönelik uygulanan etkinliklerin öğrencilerin ilgili konuya yönelik değer duygularını, tutumlarını ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Uzunkol, 2014; Ergün, 2013; Tahiroğlu, 2013; İzgar, 2013; Neslitürk, 2013; Aladağ, 2012; Samur, 2011; Aktepe, 2010; Cheung & Lee, 2010; Taylor, 2007; Kropp, 2006; ve Viadero, 2003). Bu çalışmaların bulguları incelendiğinde, değerler eğitimine yönelik geliştirilen bazı etkinliklerin ve programların öğrencilerin ilgili değer ya da değerlere yönelik olumlu tutum, davranış ve değer geliştirmelerinde etkili olduğunu görmek mümkündür. Doğanay’a (2007) göre Kohlberg’in Adil Topluluk Okulları yaklaşımı ile ilgili yapılan araştırmalar, bu okullarda demokratik değerlerin kazanıldığını; çalma, farklılıkları hoş karşılamama ve şiddet gibi olayların azaldığını ancak bu okulların çocukların ahlaki düzeylerini tartışmalardan daha fazla yükseltmediğini ortaya koymuştur (s. 277). Çalışmamızın bulguları da bu, değerler yaklaşımlarının hoşgörülü ve demokratik bir toplumu oluşturulmasında olumlu etkilere sahip olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak: Çalışmada uygulanan etkinliklerin, öğrencilerin demokratik tutum ve hoşgörü düzeylerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu sonuca dayanarak, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağlamak amacıyla geliştirilen “Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü” ve “Demokratik Bir Sınıf Toplumu” adlı etkinliklerin, hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu oluşturulmasına katkı sağladığı söylenebilir. Ancak bu sonuçlar, öğrencilere hoşgörü değerinin ve demokratik değerlerin kazandırıldığının teminatı veremez. Bu

yüzden çalışmamızda uyguladığımız etkinliklerin veya benzer etkinliklerin farklı öğrenci gruplarına uygulanarak sonuçların alternatif ölçme araçlarıyla da değerlendirilmesi önerilir. Yine bu çalışmada elde edilen öğrenci kazanımlarının kalıcılığı garanti edilememektedir. Bu yüzden de benzer çalışmaların yapılarak -eğer varsa- öğrenci kazanımlarının kalıcılığının incelenmesi önerilir. Bunların dışında, benzer çalışmaların veya etkinliklerin farklı seviyelerdeki öğrenci grupları üzerindeki etkilerinin incelenmesi önerilir.

KAYNAKÇA

Akdağ, M. (2011). *SPSS’de istatistiksel analizler*. 17 Ocak 2014 tarihinde <https://www.iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/669/file/SPSS%20testleri.doc> adresinden alınmıştır.

Aktepe, V. (2010). *“İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde “Yardımseverlik” Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi Ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aladağ, S. (2012). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Bilişsel Düzeyde Kazanmalarına Etkisi.” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (yıl 16), 123-146

Balake, S., Barady, T. & Sanchez, S. (2003). “Enculturation of Democratic Principles in The Young: A Vision of Equity Education İn Public Schools.” *Educational Research Quarterly*, 28 (1), 48-59.

Cheung, C.k. & Lee, T.y. (2010). “Improving Social Competence Through Character Education.” *Evaluation and Program Planning*. 33, 255–263

Çalışkan, H. ve Sağlam, H.İ. (2012). “Hoşgörü Eğilim Ölçeğinin Geliştirilmesi ve İlköğretim Öğrencilerinin Hoşgörü Eğilimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,12 (2), 1431-1446

Davis, H. D. (2006). “Character Education in America’s Public Schools.” *Journal of Church and State*. 19 Aralık 2009 tarihinde http://www.redorbit.com/news/education/456519/character_education_inamericaspublishingschools/ adresinden alınmıştır.

Demirhan İşcan, C. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Editör). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırma Bir Yaklaşım* (3.basım). Ankara: Pegem-A Yayıncılık, 255-286.

Ergün, M. ve Duman, T. (1998). “Kritik Durumlarda Öğretmen Davranışları.” *Millî Eğitim Dergisi*, 147.

- Ergün, S. (2013). *Ergenlere Verilen Değerler Eğitiminin Öz Düzenleme Stratejileri Üzerindeki Etkisinin Sınanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Gordon, T. (1998). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. (Çev. E. Aksoy), İstanbul: Yapa Yayınları.
- Gören, Ç. ve Karadaş, M. (1997). *İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi 7*. İstanbul: Metinler Yayıncılık.
- Göregenli, M., ve Gürşimşek, L. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. Uluslar Arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu, 20- 21 Mayıs, Çanakkale.
- Hossain, A., & Marinova, D. (2004). Values Education: A Foundation For Sustainability. In Seeking Educational Excellence. Proceedings of the 13th Annual Teaching Learning Forum, 9-10 February, Perth: Murdoch University. 08 Ağustos 2009 tarihinde <http://lsn.curtin.edu.au/tlf/tlf2004/hossain.html> adresinden alınmıştır.
- Howard Hamilton, M. F. (1995). "A just and Democratic Community Approach to Moral Education: Developing Voices of Reason And Responsibility." *Elementary School Guidance & Counseling*, 30 (2), 118- 130.
- Huitt, W. (2004). *Values Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. 13 Mart 2009 tarihinde <http://www.edpsycinteractive.org/topics/affsys/values.html> adresinden alınmıştır.
- Izgar, G. (2013). *İlköğretim Okulu 8. Sınıf Öğrencilerine Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Demokratik Tutum Ve Davranışlarına Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kohlberg, K. (1985). The Just Community Approach to Moral Education in Theory and Practice. In M. W. Berkowitz (Edited by). *Moral Education: Theory and Application*. New Jersey London, 27-85. 21 Temmuz 2009 tarihinde <http://www.questia.com> veri tabanından alınmıştır.
- Kropp, E. H. (2006). *The Effects of a Cognitive-Moral Development Program on Inmates in a Correctional Educational Environment*. Unpublished Doctor's Thesis, University of Virginia, USA.
- Neslitürk, S. (2013). *Anne Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özensel, E. (2003). "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239.
- Sağlam, H. İ. (1997). *İlköğretim Okullarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Sağlam, H. İ. (2000). "Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü." *Milli Eğitim Dergisi*, 146, 67-71.
- Samur, A.Ö. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sims, M. (2003). "Value-Based Education for Pre-Service Students in Children and Family Studies." *Journal of Educational Enquiry*, 4 (1) 68-79. 04 Temmuz 2008 tarihinde <http://www.literacy.unisa.edu.au/jee/Papers/JEEVol4No1/Paper%205.pdf> adresinden alınmıştır.
- Şahin, A.Ç. (1995). *İlköğretim Okullarında Yönetim Demokrasi ve Otokrasi Boyutları Arasındaki Yeri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, A. (2000). *Sınıfta Demokrasi*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Tanırılı, H. (2007). *Demokrasi Ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Konuların İlköğretim Kurumlarında Okutulmakta Olan Ders Kitapları İçerisindeki Yerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Tahiroğlu, M. (2013). "Performance Task Application Concerning the Promotion of the Value of Helpfulness in Social Studies Course for Primary Schools." *Educational Sciences: Theory & Practice*, 13 (3), 1843-1862
- Taylor, H. J. (2007). *A Comparison of Character Trait Scores for Afrotc Students Versus Non- Afrotc Students*. Unpublished doctoral dissertation, Wilmington College, Ohio.
- UNESCO (1986). *Teaching Methodologies for Population Education: Inquiry/Discovery Approach and Values Clarification*. Unesco Regional Office for Education in Asia and the Pacific P.O., Thailand. 04 Şubat 2008 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000693/069359eb.pdf> adresinden alınmıştır.
- UNESCO. (2005). *Learning to do: Values for Learning and Working Together in a Globalized World* (Eds., L. R. Quisumbing & J. Leo). Bonn, Germany: UNESCO-UNEVOC. 06 Ocak 2009 tarihinde <http://www.unevoc.unesco.org/fileadmin/userupload/pubs/LearningToDo.pdf> adresinden alınmıştır.
- Ural, S.N. ve Sağlam, H.İ. (2011). "İlköğretim Öğrencilerinin Demokratik Tutum Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 22 (9), 161-180.
- Uslu, M. (2003) *İlköğretim 2.Kademede Demokrasi Eğitimi Öğretmen ve Öğrencilerin Demokratik Davranışlar Sergileme Düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Uzunkol, E. (2014). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Kullanılan Değerler Eğitimi Programının Öğrencilerin Özsaygı Düzeyleri, Sosyal Problem Çözme Becerileri ve Empati Düzeylerine Etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Viadero, D. (2003). Nice work, *education week*, 22 (33), 38-42. 13 Mart 2014 tarihinde https://email.responsiveclassroom.org/sites/default/files/pdf_files/nicework adresinden alınmıştır.

Yağcı, E. (1997). Sınıf İçi Demokratik Öğretimin Öğrenci Erişisi ve Akademik Benlik Etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yeşil, R. (2004). "İnsan Hakları Eğitiminde Yöntem." G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5 (1), 35-41.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it was aimed to determine the effect of the activities named as "Respect and Tolerance towards Feelings, Thoughts" and "A Democratic Classroom Environment" developed to provide contribution upon creating a tolerant and democratic classroom environment upon democratic attitudes and tolerance tendencies of elementary education 4th grade students.

Method

This research was designed according to the quantitative data collection techniques. In the research, pre-test and post-test control-group experimental model was used. The research was carried out with totally 87 students participated into the research voluntarily who were studying at two different elementary schools affiliated to Nevşehir Provincial Directorate for National Education in second term of 2013-2014 academic year. Two groups were created including 4/A and 4/B classes of one school as the experimental group and 4/A and 4/B classes of the other school as the control group through impartial method.

The steps below were followed during the implementation period of the experimental process.

1. *Democratic Attitude Scale* and *Tolerance Tendency Scale* were simultaneously performed to the experimental and control groups as pre-test.
2. The activities named as "Respect and Tolerance to Feelings and Thoughts" developed in accordance with the values education approaches such as value expression, value analysis, learning by action and observation and "A Democratic Classroom Society" developed benefiting from the Fair Society Schools of Kohlberg were performed to the experimental group. The implementation was carried out between

16 September 2013 and 24 January 2014. During the implementation process, the activities developed by the researcher were performed in social sciences lesson of the elementary education 4th grade, and then follow-up of student studies were carried out going to the practice school (once in a week) at specific intervals during the rest processes.

3. No implementation was administered to the control group related to the activities developed by the researcher; however, only the activities performed by the classroom teachers within the framework of the curriculum were practiced.
4. *Democratic Attitude Scale* and *Tolerance Tendency Scale* were simultaneously performed to the experimental and control groups as post-test.

In the study, the Democratic Attitude Scale developed for elementary education 6th and 7th grade students by Ural and Sağlam (2011) in order to determine democratic attitudes of the students was used adapting for the elementary education 4th grade students. Moreover, Tolerance Tendency Scale developed for the elementary education 8th grade students by Çalışkan and Sağlam (2012) in order to determine the tolerance tendency of the students was used adapting for the elementary education 4th grade students. During the analysis process, after obtaining pre-test and post-test scores of the experimental and control groups, independent samples t-test was benefited for comparing the groups, and 0.05 reliability level was adapted as the level of significance. For data analysis, SPSS 16 program was used.

Findings

When the findings related to democratic attitude and tolerance tendency levels of the pre-experimental process of the students participated into the research were analyzed, *t value* obtained as result of the analysis of the data obtained from the *Tolerance Tendency Scale* was found as .848 [t (85) = .848, p>0.05]. As result of the analysis of the data obtained from the *Democratic Attitude Scale*, *t value* was found as .223 [t (85) = .223, p>0.05]. These results revealed that democratic attitude and tolerance tendency levels of the students included into the experimental and control groups before the experimental process were similar to each other.

In measurements performed after the experimental process, as result of the analysis of the data obtained from *Tolerance Tendency Scale*, *t value* was found as 15.508 [t(85)=15.508, p<0.05]. This result revealed that there was a significant difference in favor of the experimental group between the tolerance tendency of the control group students trained within the framework of the curriculum and the experimental group to which activities called as “A Democratic Classroom Society” and “Respect and Tolerance towards Feelings and Thoughts.” As result of the data obtained from *Democratic Attitude Scale*, *t value* was found as 6.863 [t (85) = 6.683, p<0.05]. This result proved that there was a significant difference in favor of the experimental group between the democratic attitudes of the control group students trained within the framework of the curriculum and the

experimental group to which activities called as “A Democratic Classroom Society” and “Respect and Tolerance towards Feelings and Thoughts.”

Discussion and Conclusion

When the findings related to the democratic attitude and tolerance tendency of the students participated into the research were analyzed, it was noticed that democratic attitude and tolerance tendency levels of the experimental and control groups in pre-experimental process measurements were similar to each other. In measurements performed after the experimental process, a significant difference was noticed in favor of the experimental group when post-test results of the experimental and control groups were compared. Furthermore, a significant difference was also noticed in favor of the post-test when pre-test and post-test scores of the experimental group related to democratic attitude and tolerance tendency were compared. When pre-test and post-test scores related to democratic attitude and tolerance tendency levels of the control group were compared, no significant difference was noticed. This proved that the activities named as “Respect and Tolerance towards Feelings, Thoughts” and “A Democratic Classroom Environment” created positive results upon the democratic attitude and tolerance tendencies of the elementary education 4th grade students.

In conclusion: The study can be mentioned to provide contribution upon creating a tolerant and democratic classroom society affecting the democratic attitude and tolerance levels of the students positively. However, these results do not guarantee students to acquire the value of tolerance and democratic values. Therefore, it is suggested to evaluate the results with alternative measurement instruments performing the activities we carried out or similar activities upon different student groups. Moreover, the permanence of the acquisitions obtained in this study cannot be guaranteed. And therefore it is suggested to analyze the permanence of student acquisitions-if available-carrying out similar studies. Apart from these, it is also suggested to analyze the effects of similar studies or activities upon student groups at different levels.

EKLER

Etkinlik – 1: Duygu, Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü

Değer: Duygu ve Düşüncelere Saygı ve Hoşgörü

Yaklaşık Süre: 40+40=80 dakika

Seviye: Dördüncü Sınıf

Kazandırılacak Vasıflar: Farklı duygu ve düşüncelere değer verme. Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılama.

Materyaller: Çalışma kâğıtları, broşür, Hissettiklerimiz formu.

Hazırlık: Hissettiklerimiz formu hazırlanır ve öğrenci sayısına göre çoğaltılır. Veliler için broşürler hazırlanır ve çoğaltılır.

Süreç:

- Aşağıdaki sorular teker teker öğrencilere sorulur ve cevaplamadan sadece düşünceleri istenir.
 - Yaşantınızda birilerinin duygularıyla (herhangi bir durum karşısında üzülmeye, sevinme, korkma, heyecanlanma, tepkisiz kalma vb.) ilgili dalga geçtiniz mi?
 - Yaşamınızda, birilerini duyguları yüzünden olumsuz yönde eleştirdiniz mi? Bu yüzden ona kızdınız mı?
 - Yaşamınızda, birilerine duyguları yüzünden Şiddet uyguladınız mı?
 - Yaşamınızda, birilerine duyguları yüzünden Önyargılı davrandınız mı? (Önyargı kavramı gerek duyulursa açıklanır).
- Aşağıdaki sorular teker teker öğrencilere sorulur ve cevaplamadan sadece düşünceleri istenir.
 - Yaşantınızda birilerinin düşünceleriyle (herhangi bir duruma yönelik) dalga geçtiniz mi?
 - Yaşantınızda birilerinin düşüncelerini olumsuz yönde eleştirdiniz mi? Ona bu yüzden kızdınız mı?
 - Yaşantınızda birilerine, düşünceleri yüzünden şiddet uyguladınız mı?
 - Yaşantınızda birilerine, düşünceleri yüzünden önyargılı davrandınız mı?
- Aşağıdaki sorular teker teker öğrencilere sorulur ve cevaplamadan sadece düşünceleri istenir.
 - Yaşantınızda birilerinin ekonomik durumu, sosyal yaşantısı, fiziksel özellikleri vb. (duruma göre örnekler çoğaltılabilir) ile ilgili dalga geçtiniz mi?
 - Yaşantınızda birilerini, ekonomik durumu, sosyal yaşantısı, fiziksel özellikleri vb. yüzünden olumsuz yönde eleştirdiniz mi? Ona bu yüzden önyargılı davrandınız mı? (Burada önyargı davranma gerek duyulursa açıklanır).
- Aşağıdaki "Hissettiklerimiz Formu" dağıtılır ve bu formu samimi bir şekilde doldurmaları istenir. Yazdıklarından dolayı eleştirilmeyecekleri, deşifre edilmeyecekleri eğer isterlerse bu forma yazdıklarını kimseyle paylaşmayacakları garanti edilir.

Hissettiklerimiz Formu

Not: Bu formu doldururken gerçekten hissettiklerinizi yazmanız çok önemlidir. Çünkü bu form sizin kendinizi değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. Eğer isterseniz bu formu kimseyle paylaşmayabilirsiniz.

HİSSETTİKLERİM

1. Birileri benim duygularımla (herhangi bir durum karşısında üzülmeye, sevinme, korkma, heyecanlanma, tepkisiz kalma vb) dalga geçti... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

.....

Birileri bana duygularım yüzünden kızdı veya Şiddet uyguladı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

Birileri bana duygularım yüzünden önyargılı davrandı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

.....

2. Birileri benim düşüncelerimle (herhangi bir durumla ilgili) dalga geçti...(lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız).....

Birileri bana düşüncelerim yüzünden kızdı veya Şiddet uyguladı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

Birileri bana düşüncelerim yüzünden önyargılı davrandı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

3. Birileri benim ekonomik durumum, sosyal yaşantım, fiziksel özelliklerimle vb. (bunlardan herhangi birisiyle de olabilir) dalga geçti...(lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

Birileri bana ekonomik durumum, sosyal yaşantım, fiziksel özelliklerim vb. (bunlardan herhangi birisi) yüzünden kızdı veya Şiddet uyguladı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

Birileri bana ekonomik durumum, sosyal yaşantım, fiziksel özelliklerim vb. (bunlardan herhangi birisi de olabilir) yüzünden önyargılı davrandı... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

Birileri benim ekonomik durumumu, sosyal yaşantımı, fiziksel özelliklerimi vb. (bunlardan herhangi birisi de olabilir) olumsuz yönde eleştirdi... (lütfen bu durum karşısında hissettiklerinizi yazınız)

4. Eğer size ilk üç maddedeki durumlardaki gibi değil de saygılı ve hoşgörülü bir şekilde davranılsaydı ne hissederdiniz:

Açıklama: Öğrencilere dağıtılan formlarda maddelerin altındaki boşluklar ilgili maddeye verilebilecek cevabı kapsayacak şekilde verilmelidir. Burada boşluklar fazla yer kaplamaması için kısaltılmıştır.

5. Öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilir ve eğer isterlerse bu sorulara cevap vermeyebilecekleri ancak mutlaka bu sorular üzerine düşünceleri gerektiği söylenir.

- Bundan sonra insanlara nasıl davranmayı düşünüyorsunuz?
- Böyle düşünmenin nedeni nedir?

6. Velilere ve okul çalışanlarına saygı ve hoşgörüye yönelik hazırlanan broşürler dağıtılır. Özellikle velilerden broşürlerde yazanlara uygun davranmaları rica edilir. Bu broşürler şunları içerir (eğer istenirse eklemeler yapılabilir):

- Saygı ve hoşgörünün toplum yaşamındaki önemi.
- Öğrencilerimizin de saygılı ve hoşgörülü birer birey olarak yetişmesine katkı sağlamak için öncelikle onlara saygılı ve hoşgörülü davranmamızın bu süreçteki önemi.
- Çocuklara saygısız ve hoşgörüsüz davranılmasının sonuçlarının çocuklar üzerindeki etkileri
- Çocukların duyguları, düşünceleri, davranışları, ekonomik durumları, sosyal yaşantıları, fiziksel özellikleri vb. durumları yüzünden dalga geçilmesinin, kızılmasının, şiddet uygulanmasının, önyargılı davranılmasının, dışlanmasının olumsuz sonuçları.
- Çocuklara ve onların bulunduğu ortamlarda saygı ve hoşgörüye yönelik örnek davranışlar ve bunun önemi (Sabahları günaydın denmesi, selamlaşma, olumlu davranışların takdir edilmesi, dalga geçmeme, güler yüzlü olunması, önyargılı olmama, duygulara, düşüncelere, inançlara saygılı olunması vb.).

7. İnsanların yaşantılarında birbirlerine saygılı ve hoşgörülü davranmaları temenni edilerek ders sonlandırılır.

Etkinlik – 2: Demokratik Bir Sınıf Toplumunu

Yaklaşık Süre: 40+40=80 dakika

Seviye: Dördüncü Sınıf

Kazandırılacak Vasıflar: Demokratik değerlere önem verme. Demokratik kurallara uyma. Demokratik bir yaşam şeklini benimseme. Sorumluluk bilinci edinme.

Materyaller: Görsel-işitsel kayıt (toplumsal kurallar ve önemi), çalışma kâğıtları, defter (demokrasi defteri), bilgisayar, projeksiyon ve resimler.

Hazırlık: Derste izletilecek kayıtlar hazırlanır, kayıtların izletileceği materyaller (bilgisayar, vcd oynatıcı) hazırlanır ve ön deneme yapılır.

Süreç: Demokratik bir sınıf toplumu uygulaması sürecinde öğrencilerle birlikte sınıf kuralları ve öğrenci sorumlulukları belirlenir (öğrenim sürecindeki kurallar, tenefüste kurallar, sınıfta öğretmenin bulunmadığı zamanlardaki kurallar, diğer okul yaşamlarındaki kurallar vb.). Bu kuralların ve sorumlulukların belirlenmesinde aşağıdaki basamaklar uygulanabilir.

1. İlk olarak öğrencilere çalışma A4 kâğıtları ve birer defter dağıtılır. Bu kâğıtların çalışma esnasında kullanılacağı, defterin ise gerekli zamanlarda kullanılmak üzere dönem boyunca muhafaza edileceği belirtilir. Daha sonra deftere demokrasi defteri adı verilerek sadece bu süreç için kullanmaları istenir.

2. Öncelikle toplumsal kurallardan kısaca bahsedilir. Öğrencilerin de bu kurallarla ilgili fikirleri alınır. Daha sonra tahtaya “Toplum yaşamında kurallar olmalı ve toplum yaşamında kurallar olmamalı” cümleleri yazılır. Bu yazılan iki cümlenin de olumlu ve olumsuz sonuçlarını düşünmeleri istenir. Bu işlemden sonra öğrenciler fikirlerini açıklamaya davet edilir. Daha sonra “toplumsal kuralların önemi, kuralların gerekliliği, kuralların uygulanmasının adil olması gerektiği, kurallara uymanın önemi ve kuralların olmadığı toplumsal yaşamın mümkün olmadığı vb. görsel ve işitsel olarak sunulur.

3. Öncelikle öğrencilere “Herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu ancak daha öncede belirttiğimiz gibi toplu yaşamda bu hak ve özgürlüklerin korunması için bazı kural ve sorumlulukların olması gerektiği belirtilir.” Daha sonra “Ders işleme sürecinde, tenefüste, sınıfta öğretmenin bulunmadığı zamanlarda ve diğer okul yaşamlarında içinde buldukları yıl içerisinde uymaları gereken kuralları ve yerine getirmeleri gereken sorumlulukları öğretmenin belirtmeyeceği ancak bu kuralları ve kurallara uyulmadığında ne tür yaptırımlar uygulanacağını tüm sınıfın ve öğretmeninde katılımıyla beraber belirleyecekleri” söylenir.

4. Öncelikle öğrencilere ders işleme sürecinde, tenefüste, sınıfta öğretmenin bulunmadığı zamanlarda ve diğer okul yaşamlarında hangi kuralların ve sorumluluklarının olmasını istedikleri sorulur ve düşünmeleri için zaman verilir. Daha sonra A4 kâğıtları dağıtılır. Bu kâğıtlara ders işleme sürecinde, tenefüste, sınıfta öğretmenin bulunmadığı zamanlarda ve diğer okul yaşamlarında (her biri ayrı başlık altında) hangi kuralların ve sorumluluklarının olması gerektiğini yazmaları istenir. Öğretmen bu sürece dahil olarak istediği kuralları bir kâğıda yazar. Eğer gerek görülürse, öğrencilere bazı önemli görülen kurallar ve sorumluluklar hatırlatılabilir (örneğin, ders işleme sürecinde sürecin akışını bozacak davranışların olumsuz sonuçları söylenir).

5. Tüm öğrencilerin ve öğretmenin belirlediği kurallar ve sorumluluklar tahtaya yazılır (Bir kural birden fazla yazılmaz).

6. Öğrencilerden bu kuralları ve sorumlulukları yeni bir kâğıda yazmaları istenir (öğretmenle öğrencilerle birlikte yazar).

7. Öğrencilere bir gün süre verilir ve bu sürede yazdıkları kuralların (tahtaya yazılan) ve sorumlulukların her biri üzerinde düşünmeleri istenir. Düşünürken bu kuralların kendileri ve diğer sınıf arkadaşları için olumlu ve olumsuz sonuçlarının neler olabileceğini belirlemeleri istenir. Çünkü daha sonra bu kuralların tekrar tahtaya yazılacağı, kalmasını veya çıkmasını istedikleri kuralların ve sorumluluklarının neden kalması gerektiğini veya çıkması gerektiğini savunmaları gerektiği belirtilir.

8. Verilen süre tamamlandıktan sonra belirlenen kurallar ve sorumluluklar tahtaya teker teker yazılır. Yazılan kuralın veya sorumluluğun kalmasını isteyenlerden neden kalması gerektiğini; çıkarılmasını isteyenlerden ise neden çıkarılması gerektiğini savunmaları istenir. Bu süreç tamamlandıktan o kuralın veya sorumluluğun kalması veya çıkarılması için oylama yapılır ve oy çokluğuna göre karar verilir. Bu işlem tüm kurallar ve sorumluluklar tamamlanana kadar devam eder. Bu işlemde elbette bazı önemli okul ve sınıf kurallarının veya sorumluluklarının elenme riski vardır. Bu durumu önlemek için öğretmen (zaten öğretmende sürece dahil olduğundan) kendi kural listesine bu kuralları yazmalı ve öğrencileri demokratik bir şekilde ikna etmelidir. Ayrıca, kabul edilen kural ve sorumluluklar kabul edilmemesini istemeyen öğrencilere öğretmen tarafından önemi ve gerekliliği anlatılarak bu öğrenciler ikna edilmeye çalışılır.

9. Öğretmen bu kurallara uyulmasının ve sorumluluklarında yerine getirilmesinin önemini ve ortaya çıkabilecek sonuçları anlatır. Bu kurallara uyulmadığında ve sorumluluklar yerine getirilmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçları anlatır. Öğretmen, bu kurallara kendisinin mutlaka uyacağını ve sorumluluklarını yerine getireceğini belirtir. Ayrıca kuralların uygulanmasında adil olunacağını garanti eder. Daha sonra kurallara uyulmadığı zaman ve sorumluluklar yerine getirilmediği zaman yaptırımların neler olması gerektiği tüm sınıfın katılımıyla belirlenir. Bu süreçte öğretmen hukuk dışı yaptırımların konmasına müsaade etmez.

10. Öğrencilerden sınıfça belirlenen bu kural ve sorumlulukları demokrasi defterlerine yazmaları istenir. Bu kurallara uyulmasının ve sorumluluklarında yerine getirilmesinin önemini ve ortaya çıkabilecek sonuçları yazdırılır. Bu kurallara uyulmadığında ve sorumluluklar yerine getirilmediğinde ortaya çıkabilecek sonuçlar yazdırılır. Daha sonra kurallar ve yerine getirmeleri gereken sorumluluklar yürürlüğe konur. Kurallara uyulmadığı ve sorumluluklar yerine getirilmediği durumlarda yaptırımlar öğretmen garantörlüğünde uygulanır. İlerleyen zamanlarda tüm öğrencilerin ara ara (3 haftada bir kez) kuralları kontrol etmeleri ve uymadıkları kurallar varsa bu kuralları belirlemeleri istenir. Neden uymadıklarını düşünmeleri istenir. Ayrıca bu kurallara uymadıkları takdirde olası sonuçların neler olabileceğini ve bu sonuçların kendilerini nasıl etkileyeceğini de düşünmeleri istenir (Bu işlem bir dönem sürdürülür. Eğer gerek görülürse belli aralıklarla devam ettirilir).

11. Belirlenen kuralların ve yerine getirilmesi gereken sorumlulukların uygulanması sürecinde, öğrencilerin bireysel veya toplu bir şekilde değiştirilmesini ya da kaldırılmasını istedikleri bir kural veya sorumluluk olması durumunda bunu sınıfa nedenleri ile birlikte sunmaları söylenir. Daha sonra bu öğrenci/öğrencilerin teklifleri sınıf oylamasına sunulur ve sonuçlar oy çokluğuna göre demokratik bir şekilde değerlendirilir (Bu işlem sürecinde kaldırılması istenen kural ve sorumluluk gerekli ise öğretmen kalmasını savunan tarafta bulunarak öğrencileri demokratik bir şekilde ikna etmeye çalışmalıdır).